

Van de omvangrijke Wegedoornfamilie zijn de soorten Sporkehout en Wegedoorn bij ons inheems. Beide behoren tot het geslacht Vuilboom (*Rhamnus*). Sporkehout, hier afgebeeld, is vanwege haar rijke en langdurige bloei een bijzondere drachtplant. De hele zomer zoemen er de bijen op; daarna doen de vogels zich aan de bessen tegoed. In de volksmond wordt de plant veelal met de geslachtsnaam "Vuilboom" aangeduid.

Sporkehout (*Rhamnus frangula* L.)

Hennie Oude Essink

In de Amerikaanse staat Colorado, hoog in de Rocky Mountains, ligt het plaatsje Florissant. 34 Miljoen jaren geleden zorgde een aangenaam warm klimaat ervoor een rijke flora en fauna; het klimaat evenwel veranderde in die tijd mondiaal rigoureus en vulkanen bedolven de hele vallei onder lagen as en modder. Alles wat er leefde versteende en sinds 100 jaar brengen opgravingen er 's werelds grootste rijkdom aan fossielen aan het licht: insecten, vissen, zoogdieren, bomen, planten, bloemen: alles is herkenbaar en goed bewaard.

De verzameling laat zien, dat ook onze Wegedoornfamilie toen al aanwezig was en een wel bijzonder hoge ouderdom heeft.

Het blad (afb.1) heeft drie krachtige nerven en is getand; het is afkomstig van de doornige struik van het geslacht *Zizyphus* uit de Wegedoornfamilie. De struik had in de bladoksels kleine geelgroene bloemen, die werden bevolgen door kevers, vliegen en solitaire bijen. *Zizyphus* is thans, 34 miljoen jaar later,

over de gehele wereld verspreid. Zij is de leverancier van de bekende Jujubevruchten. Het blad lijkt het meest op dat van onze, eveneens doornige, Wegedoorn. Het blad van Sporkehout is ovaalrond en niet getand.

De Wegedoornfamilie kent mondiaal vijftig geslachten, waaronder, naast *Zizyphus*, het geslacht *Ceanothus*, bij ons als siercultivar bekend en het geslacht *Paliurus* dat bijzonder stevige doornen heeft; volgens de overlevering is de doornenkroon van Christus ervan gemaakt (soortnaam: *spinachristi*).

Van de 900 soorten Wegedoorn is een deel voorzien van stekels. De bloemen staan in trossen bijeen; zij zijn onopvallend klein en meestal tweeslachtig. De kroonblaadjes staan over de meeldraden gekruld (afb.2); soms, zoals bij onze soort Wegedoorn, ontbreken zij (afb.3). De vrucht is een pithoudende besvrucht.

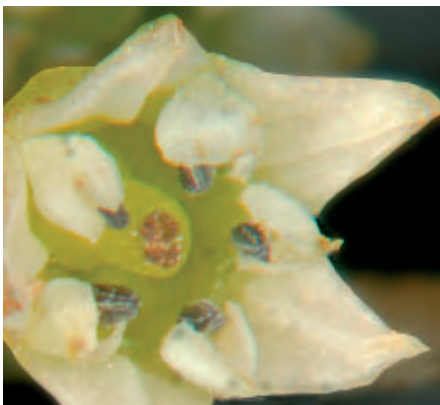
Het geslacht *Rhamnus* L. (Vuilboom)

Van het omvangrijke geslacht *Rhamnus*

(=Vuilboom) zijn bij ons twee soorten inheems: de gedoornde Wegedoorn (*Rhamnus catharticus* L) en, zonder doornen, Sporkehout (*Rhamnus frangula*). In de naamgeving sluit ik mij aan bij E.Weeda e.a., Nederlandse Oecologische flora; herdruk 2003. Over de drachtwaarde van beide inheemse soorten schrijven zij: "*Wegedoorn en Sporkehout zijn - in weerwil van hun onoglijke bloempjes - belangrijke drachtplanten, waarop een rijke verscheidenheid aan bijen, wespen, vliegen en kevers te vinden is.*" In drachtwaardegidsen krijgen zij de hoogste onderscheiding 5/5. Vanwege haar langdurige en rijke bloei is Sporkehout verreweg de belangrijkste van de twee.

Sporkehout: *Rhamnus frangula* (= de broze Vuilboom)

Sporkehout is een heesterachtige struik, maximaal vier meter hoog, met gespreide takken en met bladeren, die eivormig zijn, onbehaard, met 7-9 nerven en gladde rand. Haar gladde bast is her-

2 De bloem van Sporkehout is maar enkele millimeters groot; pas bij sterke vergroting zijn de structuur en de onderdelen te zien.

3 Bij de vrouwelijke bloem van Wegedoorn ontbreken de kroonblaadjes; de stempel is vierlobbig; de meeldraden zijn rudimentair en leveren geen pollen.

4 Met een ruim nectaraanbod lokt de plant veel bijen naar zich toe.

kenbaar aan de gestrekte grijs-witte stippen ('schorsporiën' genaamd) afb.2; binnen de bast is het levende hout knalgeel. Aan de rechtopstaande takken groeien horizontaal uitstaande twijgen, die weer zij-twijgjes hebben.

In de oksels van de jonge blaadjes staan in trosjes de bloempjes ingeplant. Bij Wegedoorn eindigt zo'n zijtakje al gauw in een stevige doorn en is er slechts één bloeiperiode in mei/juni. Bij Sporkehout groeien de takken en zijtakken constant verder en zet de bloei zich rijkelijk voort van mei/juni tot in oktober.

In vroeger tijden werd Sporkehout veelvuldig in houtwallen aangeplant. Wie bijenvolken had, oogstte jaarlijks voldoende rijkgeurende, geelbruine honing; het jonge hout werd voor veel doeleinden aangewend en de rijke snoei leverde des te meer dracht op. Ook een laag afgezaagde stam loopt snel weer uit met krachtige nieuwe scheuten.

Je kunt Sporkehout geïsoleerd als flinke boom of heester laten groeien; je kunt er ook een haag van maken, die je vóór de nieuwe groei strak terugsnooit; de rijke bloei is aan het jonge hout!

Je komt de struik in heel Europa tegen tot in Siberië; algemeen geldt een losse, vochtige en humusrijke grond als gunstig; bij mij staat zij in de volle klei en ook daar groeit en bloeit zij overvloedig; van juni tot in de herfst vliegen er veel bijen op.

De bloem van Sporkehout

De groenwitte bloempjes staan in bundeltjes van twee tot tien op korte steeltjes in de bladoksels van de jonge scheut. Zij zijn tweeslachtig en vijftalig. Op de rand van de bekervormige bloembodem staan aan de buitenzijde vijf spitse lichtgroene kelkblaadjes ingeplant; aan

de binnenzijde zijn deze wit. Tussen haar in staan de vijf kleine witte kroonblaadjes, die zich over de vijf meeldraden en helmknoppen heen buigen en haar lepelachtig omsluiten. Midden op de bloembodem komt uit het bovenstandige vruchtbeginsel de korte stamper naar boven; deze heeft één knopvormige stempel. Rondom de voet van het vruchtbeginsel op de bloembodem is een discus van nectariën, die rijkelijk nectar leveren (afb. 4).

De soort Wegedoorn is doorgaans éénslachtig en 2-huizig: de struiken hebben of alleen mannelijke - of alleen vrouwelijke bloemen. Deze zijn 4-talig en meestal ontbreekt bij haar de kroon (afb.3).

De bloempjes van beide soorten zijn on ooglijk klein (3-4 mm. in doorsnee), maar trekken een keur van bestuivers aan, vooral honingbijen en hommels, maar ook kevers en zweefvliegen (afb. 4 - 7).

Naamgeving en gebruik

De naam Rhamnus is al oud: de oude Grieken duiden er een struik met doornen mee aan. Linnaeus koos het woord als geslachtsnaam en sindsdien vallen er de soorten met en zonder doornen onder.

Sporkehout (=sprokkelhout) is broos, breekbaar (=frangula) en kan daarom gemakkelijk verkregen en verwerkt worden. De plant werd al sinds de ontstaansgeschiedenis van het oude Europa gekoesterd om haar vele gebruiksmogelijkheden. Haar bessen en schors hebben een sterk laxerende werking en worden nog steeds in de farmaceutische industrie als purgeermiddel toegepast; de naam Vuilboom dankt zij misschien aan deze vuilafdrijvende werking. Ook dienen zowel bessen als het jonge hout van oudsher als basis voor verfstoffen in de verfindustrie.

Sporkehout laat bij verbranding weinig

1 Versteend blad van een 35 miljoen jaren oude Wegedoorn struik.

as over; daarom is het zeer geschikt om er houtschool van te maken. Vroeger werd deze weer vermalen en gebruikt als buskruid of als teken- en schildergereedschap.

Met de takken van Sporkehout werden rietkappen versterkt en bijenkorven gespijld. Vlechtwerk diende voor het pleisteren van wanden.

Sporkehout tenslotte is een belangrijke voedselplant voor verscheidene diersoorten. Pollen en nectar dienen bijen, hommels en vlinders; vogels smullen intens van de talrijke bessen en zorgen ervoor, dat je in de wijde omtrek de jonge plantjes ziet opkomen.

5 Deze aardhommel doet zich tegoed aan nectar en pollen.

6 De zweefvlieg bijt het pollen van de helmknoppen af.

7 De vrouwtjessoldaat snoept pollen, terwijl haar partner meer in haar geïnteresseerd is.